

Voortgangsrapportage Versterking lokale democratie en bestuur

Bij brief van 5 juli 2018 van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) aan de Tweede Kamer is het Plan van Aanpak Versterking lokale democratie gepresenteerd¹. Aan dit plan van aanpak wordt grotendeels uitvoering gegeven door het samenwerkingsprogramma [Democratie in Actie](#). In het samenwerkingsprogramma wordt door veel verschillende partners samengewerkt. De kern bestaat uit het ministerie van BZK, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de beroeps- en belangenverenigingen². Naast deze kern is er een grote flexibele schil van partners die betrokken zijn op onderdelen van het programma. Het programma biedt ondersteuning op die aspecten van de lokale democratie waar gemeenten zelf behoefte aan hebben. Het uitgangspunt in het aanbod is de uitvoering van de [Quick Scan Lokale Democratie \(QSLD\)](#). Daarmee kunnen gemeenten een beeld krijgen van het functioneren van hun eigen democratie en bepalen *of* en *op welke aspecten* van hun democratie versterking of vernieuwing noodzakelijk is. In december 2018 is gestart met een pilot met vijf gemeenten³. Op basis van deze ervaringen wordt nagegaan hoe het instrument en de begeleiding van de gemeenten geoptimaliseerd kan worden. Op dit moment hebben bijna 50 gemeenten zich aangemeld om met het instrument aan de slag te gaan. Het streven is om het instrument in een later stadium toepasbaar te maken voor waterschappen en provincies. Als met de QSLD de staat van de democratie in kaart is gebracht, bestaat er vanuit het samenwerkingsprogramma een aanbod van 3 mogelijkheden om op die aspecten vervolgens te investeren. Dit aanbod bestaat uit drie pijlers:

- *Instrumenten voor lokaal maatwerk*: Vanuit het samenwerkingsprogramma Democratie in Actie is een zeer uiteenlopend aanbod van middelen ontwikkeld om verschillende aspecten van de lokale democratie te versterken of te vernieuwen. Het gaat hier bijvoorbeeld om bijeenkomsten – zoals [Raad in Beraad sessies](#) – rondom actuele thema's en maatschappelijke opgaven.
- *Innovatietrajecten*: Naast het aanbod in lokaal maatwerk worden er vanuit het samenwerkingsprogramma Democratie in Actie ook innovatie- of ontwikkeltrajecten gestart. Deze hebben tot doel om nieuwe instrumenten te creëren die toegevoegd kunnen worden aan de instrumenten voor lokaal maatwerk. Dit betreft bijvoorbeeld een [ontwikkeltraject rondom participatie en de Omgevingswet](#).
- *Leren van elkaar*: Naast het aanbod om aan de slag te gaan met concrete instrumenten is het belangrijk dat gemeenten van elkaar leren. Daarom zet het samenwerkingsprogramma Democratie in Actie actief in op het ontsluiten van ervaringen en *best practices*, bijvoorbeeld via het kennisplatform www.lokale-democratie.nl.

In deze voortgangsrapportage wordt kort ingegaan op de belangrijkste resultaten die sinds de brief van 5 juli 2018 zijn behaald. De rapportage is opgebouwd op basis van de aandachtsvelden van het samenwerkingsprogramma Democratie in Actie, waar bovengenoemde pijlers onderdeel van uitmaken. Door op deze aandachtsvelden in te zetten, wordt uiteindelijk de ambitie om de lokale democratie te versterken en te vernieuwen, gerealiseerd. De aandachtsvelden betreffen:

1. Een krachtige gemeenteraad;
2. Toegeruste politieke ambtsdragers;
3. Beter betrokken inwoners;
4. Een responsieve ambtelijke organisatie;
5. Een krachtige lokale digitale democratie;
6. Een weerbaar lokaal bestuur;
7. Een vitale democratische gemeenschap.

¹ [Tweede Kamer, vergaderjaar 2017–2018, 34 775 VII, nr. 69](#)

² [Nederlands Genootschap van Burgemeesters](#), [Wethoudersvereniging](#), [Nederlandse Vereniging van Raadsleden](#), [Vereniging van Griffiers](#), [Vereniging van Gemeentesecretarissen](#).

³ [Asten](#), [Brunssum](#), [Krimpen a/d IJssel](#), [Súdwest-Fryslân](#) en [Velsen](#)

Ad. 1. Een krachtige gemeenteraad

De gemeenteraad vormt het hart van de lokale democratie. Daar worden concrete besluiten genomen, die van grote invloed zijn op het dagelijks leven van inwoners. Om zijn rol goed te kunnen spelen moet de gemeenteraad meebewegen met de veranderende samenleving.

Trainings- en opleidingsaanbod voor gemeenteraden

Het trainings- en opleidingsaanbod voor gemeenteraden heeft de afgelopen periode een impuls gekregen en is verder doorontwikkeld. Samen met de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden én de Vereniging van Griffiers zijn er veel bijeenkomsten geweest rondom actuele thema's en maatschappelijke opgaven.

Er zijn het afgelopen half jaar 19 zogenaamde [Raad in Beraad sessies](#) georganiseerd over de rolneming van gemeenteraden bij de Omgevingsvisie. Ook zijn er inmiddels 7 verdiepingssessies met 48 deelnemende gemeenten in het land georganiseerd rondom het vergroten van de [grip op regionale samenwerking](#), een onverminderd actueel thema. Ook is de eerste van vier regionale trainingen georganiseerd voor de lokale driehoeken van burgemeesters, gemeentesecretarissen en griffiers die gezamenlijk een belangrijke agenderende en stimulerende rol hebben in de democratische vernieuwing in hun gemeente. Bij de trainingen en opleidingen voor gemeenteraden wordt steeds een digitaal instrument ontwikkeld ten behoeve van andere belangstellende gemeenten. Belangrijk is en blijft maatwerk voor elke gemeente, afgestemd op de lokale vraagstukken.

Versterking democratische legitimiteit van gemeenschappelijke regelingen

In het najaar van 2018 zijn twee onderzoeken uitgevoerd naar de effectiviteit en de democratische legitimiteit van gemeenschappelijke regelingen. Een meer theoretisch onderzoek naar het controle instrumentarium in de Gemeentewet dat geen equivalent kent in de Wgr en een onderzoek naar ervaringen van betrokkenen uit de praktijk van tien samenwerkingsverbanden. Deze onderzoeken zijn op 18 februari 2019 aan de Tweede Kamer aangeboden⁴. De uitkomsten van de onderzoeken worden betrokken bij de eerder aangekondigde wijziging van de Wgr⁵. Streven is om eind 2019 een wetsvoorstel naar de Tweede Kamer te sturen.

Betere ondersteuning lokale politieke partijen

Nederland telt inmiddels meer dan 1000 lokale politieke partijen zonder vertegenwoordiging in de Tweede Kamer. De diversiteit is groot; in speerpunten, ledenaantal, politieke oriëntatie etc. Om hier een goed beeld van te krijgen wordt onderzoek gedaan naar hun geschiedenis, functioneren en succesfactoren. Deze onderzoeken komen in de tweede helft van 2019 beschikbaar.

Om de ondersteuning van lokale partijen te verbeteren is door Prodemos - in samenwerking met lokale politieke partijen - een [kennispunt](#) opgezet dat sinds februari 2019 operationeel is. Het kennispunt biedt onder meer kennis en ervaring bij de oprichting en ondersteuning van deze partijen, alsook een trainingsaanbod. In 2019 worden in 12 regio's trainingen 'Voorbereiding verkiezingen' georganiseerd, gericht op de planning en de inhoudelijke invulling van de taken van de bestuurders van lokale partijen. Daarnaast verzorgt het Kennispunt trainingen op aanvraag, bijvoorbeeld als lokale partijen willen fuseren. De Helpdesk van het Kennispunt krijgt tot nu toe vooral juridische vragen. Het kennispunt is nog volop in ontwikkeling. In de komende periode wordt het aanbod nader op de vraag afgestemd en relevante informatie verder via www.lokalepolitiekepartijen.nl ontsloten.

Professionalisering griffiers

Tijdens het jaarcongres van de Vereniging van Griffiers (VvG) in oktober 2018 hebben BZK en de VvG een [Democratiepact](#) gesloten. Onderdeel hiervan is de uitvoering van de professionaliseringsagenda voor griffiers en het opzetten van een [griffierspool](#) die inzetbaar is bij de uitvoering van het samenwerkingsprogramma Democratie in Actie, bijvoorbeeld voor het begeleiden van de [Workshop Raad in Beraad](#). De griffierspool bestaat inmiddels uit 43 griffiers. In april 2019 is de [Leerkring](#)

⁴ [Tweede Kamer, vergaderjaar 2018–2019, 35 000 B, nr. 8](#)

⁵ [Tweede Kamer, vergaderjaar 2017–2018, 34 775 VII, nr. 69](#)

[Raadsakkoorden voor griffiers](#) van start gegaan met griffiers uit 19 gemeenten. Verder vindt momenteel onderzoek plaats naar de wenselijkheid en mogelijkheid van een norm voor de minimale omvang (fte) van de griffie. Naar verwachting wordt het onderzoek in oktober 2019 opgeleverd.

Ad. 2. Toegeruste politieke ambtsdragers

Mensen maken het bestuur. Volksvertegenwoordigers en bestuurders spelen een cruciale rol in onze democratie. Zij nemen beslissingen die eenieder raken. Zij hebben recht op een goede ondersteuning.

Raadsvergoeding kleine gemeenten omhoog

Met ingang van maart 2018 is een verhoging van de raadsvergoeding voor alle raadsleden in kleine gemeenten tot 24.000 inwoners gerealiseerd⁶. In plaats van de huidige vergoeding van €251- €618 ontvangen al deze raadsleden een vergoeding van €959 per maand. De vergoeding is zo beter in balans met toegenomen verantwoordelijkheden en takenpakket. De vergoeding bevordert dat raadsleden in kleine gemeenten voldoende tijd vrij kunnen maken voor het raadswerk. Dit maakt het beter mogelijk het raadslidmaatschap te vervullen. Ook ontstaat een evenwichtiger verhouding met de raadsvergoeding in grotere gemeenten.

Onderzoek naar vergoeding Statenleden en AB-leden

In navolging van het advies van de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) '[Voor de publieke zaak](#)'⁷ wordt samen met het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de belangenvereniging van Statenleden (StatenlidNu) onderzoek gedaan naar de vergoeding voor Statenleden en AB-leden. Vraag die daarbij centraal staat is of de vergoeding mensen met uiteenlopende achtergronden in staat stelt om voldoende tijd vrij te maken voor het werk als statenlid of algemeen bestuurslid van de waterschappen. Het onderzoek is in oktober 2019 afgerond.

Pensioenvoorziening decentrale volksvertegenwoordigers

Provincies, gemeenten en waterschappen hebben de mogelijkheid gekregen hun volksvertegenwoordigers een bedrag per jaar te verstrekken waarmee zij zelf een voorziening kunnen treffen voor arbeidsongeschiktheid, ouderdom en overlijden. Het betreft één maandbedrag van hun vergoeding voor de werkzaamheden. Deze aanpassing is in lijn met eerdergenoemd ROB-advies om randvoorwaarden te scheppen voor een passende pensioenvoorziening voor raadsleden.

Aan de slag met persoonlijk opleidings- en ondersteuningsbudget voor raadsleden

Raadsleden en gemeenteraden hebben recht op goede toerusting en ondersteuning, maar maken daar nog niet altijd gebruik van. Daarbij is iedere gemeente en elk gemeenteraadslid anders. Dat was een van de conclusies in het debat over toerusting van de raad op de Dag van de lokale democratie, 28 november 2018. In 2019 is daarom vanuit Democratie in Actie gestart met het ontwikkeltraject⁸ '[Aan de slag met \(persoonlijk\) opleidings- en ondersteuningsbudget](#)' voor gemeenteraden. In dit traject worden gemeenteraden en raadsleden gericht ondersteund om te investeren in zichzelf en hun toerusting goed te organiseren en te regelen. Ze worden begeleid bij het effectief benutten van bestaande rechten, mogelijkheden en instrumenten en bij het voeren van een goed raadsbreed gesprek hierover. Inmiddels nemen 10 gemeenteraden en hun griffiers deel aan het ontwikkeltraject. Op basis van het traject wordt ook bezien of bestaande wet- en regelgeving nog bij de tijd is en eventuele aanpassing behoeft.

Adequaat trainings- en opleidingsaanbod voor volksvertegenwoordigers

In het afgelopen jaar is het inwerk- en opleidingsaanbod voor politieke ambtsdragers aantoonbaar verbeterd.

⁶ [Tweede Kamer, vergaderjaar 2018–2019, 35 000 VII, nr. 37](#)

⁷ [Voor de publieke zaak. Over een aanlokkelijk perspectief voor de decentrale volksvertegenwoordiger. ROB, 2018.](#)

⁸ *Ontwikkeltrajecten zijn vernieuwende projecten en pilots gericht op kennisontwikkeling en leren door te doen. Meerdere gemeenten en kennisorganisaties nemen hieraan deel.*

Sinds maart 2018 kunnen raadsleden gebruik maken van een [digitale leeromgeving](#) met een honderdtal modules die variëren qua grootte, vorm en onderwerp. Raadsleden en griffiers maken hiervan in ruime mate gebruik. Na de gemeenteraadsverkiezingen zijn er circa 9.000 gebruikers met een van de e-learnings aan de slag gegaan. Met name de e-learnings 'Financiën', 'Rollen en Instrumenten', 'Omgevingswet' en 'Sociaal Domein' waren populair. Nu kent de leeromgeving circa 500 gebruikers per maand. Raadsleden hebben in het afgelopen jaar met financiële steun van BZK daarnaast kunnen deelnemen aan verschillende trainingen en leerbijeenkomsten om de effectiviteit van hun raadswerk te vergroten. Zo konden zij deelnemen aan regionale Raadsacademies van de Nederlandse Vereniging van Raadsleden (NVvR) en Raden op Zaterdag vanuit de VNG. De bijeenkomsten van de NVvR hebben sinds de raadsverkiezingen tot december 2018 een totaal aantal deelnemers opgeleverd van 1161 raadsleden. In het eerste kwartaal van 2019 namen 211 raadsleden deel aan bijeenkomsten die in die periode door de NVvR zijn gehouden.

Statenleden en AB-leden van de Waterschappen kunnen sinds maart 2019 ook via een [digitale leeromgeving](#) een vliegende start maken als volksvertegenwoordiger. De griffiers en Statenleden benutten de leeromgeving als online instrument in hun inwerkprogramma al goed. Krap twee maanden na de lancering is meer dan een kwart van de Statenleden actief aan de slag in de leeromgeving.

Ook nieuwe wethouders en burgemeesters konden het afgelopen jaar gebruik maken van inwerk- en opleidingsaanbod, coaching en intervisie. In het rechtspositiebesluit is verduidelijkt dat politieke ambtsdragers recht hebben op functiegerichte scholing en dat ze daarop aanspraak kunnen maken. Met (beroeps- en belangenverenigingen van) raadsleden en griffiers en het Netwerk Politieke Opleiders van politieke partijen is in een serie bijeenkomsten kennis uitgewisseld hoe raadsleden zo effectief mogelijk te ondersteunen in het werk. Op basis daarvan wordt het opleidings- en trainingsaanbod in het komende jaar vanuit de verschillende partners verder verbeterd. Het komende jaar staat in het teken van het vanzelfsprekend maken van het gebruik van het bestaand opleidingsaanbod, monitoring en evaluatie, het delen van lessen, verdere doorontwikkeling en borging. Zo worden griffiers (via een webinar, maar ook via een bezoek aan de griffierskringen en workshops) wegwijs gemaakt in hoe ze digitale tools als de leeromgeving in het dagelijkse werk kunnen benutten, bijvoorbeeld om raadsleden voor te bereiden op wat er zoal op de raadsagenda staat.

Naar een divers bestuur

Een divers samengesteld bestuur vergroot de herkenbaarheid en kwaliteit van het bestuur en versterkt onze democratie. Dit jaar wordt samen met anderen actie ondernomen om te sturen op een meer inclusief en divers openbaar bestuur.

De Tweede Kamer wordt hierover separaat geïnformeerd in een aparte beleidsreactie die is gevraagd naar aanleiding van het Ronde Tafel Gesprek Vrouwen in het openbaar bestuur. In het afgelopen jaar zijn al de volgende acties uitgevoerd:

- Om te kunnen sturen op meer diversiteit is het belangrijk om feiten en cijfers goed in beeld te hebben. In de [Staat van Bestuur](#) en Monitor Politieke Ambtsdragers worden relevante feiten en cijfers bijeengebracht, zoals geslacht, etnische achtergrond, leeftijd en opleiding, maar ook rolopvatting, functie vervulling en andere belevingsaspecten.
- Er vindt in 2019 exit onderzoek plaats om te bezien wie er tussentijds stopt met een politieke functie en waarom. Zowel de Staat van het Bestuur als de rapportage van het exit onderzoek zijn in het najaar van 2019 te verwachten.
- Mensen die de stap naar het politieke ambt van wethouder of burgemeester overwegen konden deelnemen aan een oriëntatieprogramma dat werd aangeboden via het Nederlands Genootschap van Burgemeesters en de Wethoudersvereniging. Daarbij was zowel oog voor de instroom van mensen zonder traditionele politiek-bestuurlijke loopbaan als voor een betere afspiegeling op geslacht, opleiding of migratie achtergrond.
- Via Prodemos konden 99571 scholieren in 2018 een bezoek aan het Binnenhof brengen. Voor meer dan 40.000 scholieren organiseerde ProDemos - in samenwerking met gemeenten en provincies - een educatieve activiteit gericht op de gemeentelijke en provinciale democratie.

- Daarnaast was het voor inwoners mogelijk met steun van BZK om in aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen een cursus '[Politiek Bewust en Politiek Actief](#)' in de eigen Provincie te volgen. In 2019 worden ook 43 gemeenten ondersteund de cursus Politiek Actief aan te bieden aan inwoners. Meer dan 1.000 inwoners maken daarvan gebruik. Daartoe is de hele cursus in het afgelopen jaar herzien vanuit het oogpunt van diversiteit. Er wordt specifieke aandacht besteed aan het uitnodigen van mensen die ondervertegenwoordigd zijn in de politiek. In vijf regionale bijeenkomsten worden lessen gedeeld.

Ad. 3. Beter betrokken inwoners

De energietransitie of de klimaatadaptatie grijpen in op het dagelijks leven van inwoners. Daarom is het belangrijk dat inwoners invloed kunnen uitoefenen. Bij het ontwikkelen van nieuwe participatiemogelijkheden is het de uitdaging, dat niet dezelfde mensen meer mogelijkheden krijgen, maar dat meer mensen betere mogelijkheden krijgen. Ingezet wordt daarom op een participatiemix van directe, deliberatieve en participatieve vormen van democratie als aanvulling op de representatieve democratie.

Right to Challenge

Het kabinet wil ruimte bieden aan initiatieven van burgers en verenigingen in de samenleving, bijvoorbeeld via het [Right to Challenge](#). Initiatiefnemers kunnen met dit instrument gemeenten 'uitdagen' om de uitvoering van gemeentelijke taken over te nemen, met het bijbehorend budget. Het afgelopen half jaar is samen met de VNG, gemeenten en andere netwerkpartners ingezet op het vormgeven van een stimulerings- en maatregelenpakket om concreet invulling te geven aan de ambitie van dit kabinet ten aanzien van Right to Challenge en bewonersinitiatief⁹. Het gaat hierbij zowel om beleidsacties als de juridische inbedding van het Right to Challenge.

In de verslagperiode hebben tal van bijeenkomsten plaatsgevonden vanuit Democratie in Actie om kennis en praktijkontwikkeling uit te wisselen met gemeenten en initiatiefnemers en te onderzoeken of en op welke manier Right to Challenge ingezet kan worden in de gemeente.

Dat betreft bijvoorbeeld bijeenkomsten in het kader van het [laboratorium Right to Bid](#) (6 gemeenten¹⁰), de [Community of Practice Right to Challenge](#) (30 gemeenten en initiatiefnemers), het [leeratelier Right to Challenge](#) (21 gemeenten en bewonersinitiatieven¹¹) en een [inspiratiebijeenkomst Right to Challenge](#) (125 deelnemers). Ook vanuit de netwerkpartners – zoals LSA bewoners¹² en NLZVE¹³ – zijn verschillende bijeenkomsten georganiseerd, bijvoorbeeld om samen met bewonersinitiatief en de betreffende gemeente te kijken waar aanpassingen en verbeteringen mogelijk zijn.

De afgelopen periode is een [Routeplanner Right to Challenge](#) opgesteld. Een praktische aanpak om als gemeente, maatschappelijke initiatiefnemers en bewoners aan de slag te gaan met Right to Challenge. Tevens is door de Universiteit Leiden [een rapport](#) opgeleverd over Right to Challenge en andere burgerinitiatieven in Nederland¹⁴. Net als uit de voorstudie blijkt dat een wettelijke regeling voor Right to Challenge niet voor de hand ligt. Wel doen de onderzoekers voorstellen voor een aantal handelingsperspectieven om het overnemen van gemeentelijke taken beter mogelijk te maken. Tevens zijn twee Inspiratiegidsen Right to Challenge¹⁵ verschenen met voorbeelden van challenges in verschillende gemeenten en op verschillende onderwerpen.

Ook wordt artikel 150 van de Gemeentewet gemoderniseerd. Het huidige artikel 150 van de Gemeentewet ziet op inspraak van inwoners bij de *voorbereiding* van gemeentelijk beleid. De gemeenteraad is op grond van de huidige bepaling verplicht om een inspraakverordening vast te

¹⁰ Amsterdam, Utrecht, Rotterdam, Hilversum, Tilburg en Zoetermeer

¹¹ Oss, Landerd, Loon op Zand, Valkenswaard, Heeze-Leende, Nuenen, Meijerijstad en Reusel-De Mierden, Haarlemmermeer, Haarlem, Velsen, Heemstede, Bloemendaal, Zandvoort en Zaanland, Amsterdam, Den Haag, Leiden, Enkhuizen, Gooise Meren en Katwijk.

¹² Het LSA is een netwerk van bewonersgroepen, buurthuizen in zelfbeheer, BewonersBedrijven en coöperaties.

¹³ [Nederland Zorgt Voor Elkaar](#)

¹⁴ *Right to Challenge, een studie naar de mogelijkheden voor een algemene regeling voor het 'Right to Challenge'*

¹⁵ Eén voor [gemeenten](#) en één voor [bewonersinitiatieven](#).

stellen. Via een modernisering van artikel 150 Gemeentewet kan de inspraakverordening worden verbreed naar een participatie-verordening, die ook ziet op de betrokkenheid van inwoners in de fase van de *uitvoering* van beleid. Het Right to Challenge kan hier onderdeel vanuit maken. Eind 2019 verschijnt een modelverordening Right to Challenge van VNG.

Ontwikkelagenda inclusieve democratie G4 en Groningen

Vanuit het programma Democratie in Actie wordt samen met de G4 en de gemeente Groningen toegewerkt naar een gezamenlijke ontwikkelagenda inclusieve democratie. Hierin staat het ontwikkelen van participatieprocessen en het betrekken van meer en meer diverse inwoners bij de lokale democratie centraal. Door het beter evalueren, delen en toepassen van kennis over en ervaring met participatie worden ook andere gemeenten geholpen en gestimuleerd hierop in te zetten

Ad. 4. Een responsieve ambtelijke organisatie

De veranderingen in de samenleving vragen niet alleen veranderingen van de politiek, het bestuur en de inwoners, maar ook van ambtenaren. Voor de versterking van de lokale democratie is het belangrijk dat ambtenaren zich uitnodigend opstellen tegenover initiatieven uit de samenleving.

Professionalisering gemeentesecretarissen

Als regisseur van de ambtelijke organisatie is het belangrijk dat gemeentesecretarissen over voldoende gezag beschikken, zowel bij het college, de gemeenteraad als in de ambtelijke organisatie. De gemeentesecretaris fungeert meer dan vroeger in een open samenleving en in een gemeentelijke wereld waarin meer aandacht uitgaat naar beleidsprestaties, verantwoording afleggen en transparantie bevorderen. Samen met de Vereniging voor Gemeentesecretarissen (VGS) wordt ingezet op het versterken van het gezag van gemeentesecretarissen door de kennis hierover in kaart te laten brengen en verder te laten ontwikkelen. Dit moet voor de zomer resulteren in een publicatie waarin secretarissen kunnen ontdekken welke gezagsbronnen cruciaal voor hen zijn en hoe ze gezagsvol kunnen optreden in de praktijk.

Responsieve lokale overheden

In samenwerking met de VGS wordt onderzoek uitgevoerd dat de basis moet vormen voor voorstellen voor de verdere professionalisering van ambtelijke organisaties om andere manieren van werken (van buiten naar binnen) en een responsieve, faciliterende houding van ambtenaren te bevorderen. Het onderzoek is naar verwachting najaar 2019 afgerond.

Verder wordt sinds maart 2019 met de G5 en VNG een integrale leergang ontwikkeld voor democratisch vakmanschap van de ambtelijke organisatie met een focus op participatie. Uitgangspunt is dat een sterke democratie onlosmakelijk verbonden is met de toerusting van de ambtelijke organisatie en de ambtelijke cultuur. Iedere gemeente heeft zijn eigen opleidingsaanbod om ambtenaren te trainen participatie vorm te geven en bewust te worden van democratische dilemma's, zowel richting burgers als de politiek. Door dit gezamenlijk te doen - in eerste instantie in G5 verband - kan het aanbod worden verbeterd.

Ad. 5. Een krachtige lokale digitale democratie

De voortschrijdende digitalisering brengt verschillende uitdagingen met zich mee voor wat betreft het functioneren van de lokale democratie. BZK ondersteunt lokale overheden bij het adequaat inspelen op de kansen én risico's die door de technologische ontwikkelingen ontstaan.

Netwerk lokale digitale democratie

November 2018 is het [Kennisnetwerk Lokale Digitale Democratie](#) van start gegaan. Het kennisnetwerk richt zich op het identificeren van de kansen en belemmeringen van digitalisering voor de lokale democratie. Hiervoor worden de verschillende actoren in de lokale democratie - raadsleden, bestuurders, ambtenaren, journalisten en burgers - met elkaar in verbinding gebracht, ideeën uitgewisseld en kennis ontwikkeld. Inmiddels heeft een inventarisatie (o.a. door deskresearch en

interviews) van de relevante digitale trends plaatsgevonden. April 2019 zijn de meest urgente onderzoeksvragen geformuleerd. Deze zullen aan de orde worden gesteld in 3 [Summer Schools](#) die deze zomer georganiseerd worden. De deelnemers hieraan zullen meer inzicht verkrijgen in de verschillende kansen en risico's die die voortschrijdende digitalisering opwerpt voor hun respectievelijke beroepspraktijken.

Proeftuin lokale digitale democratie

Voor het nader onderzoeken en (uit)testen van de toegevoegde waarde van (open source) digitale participatiemiddelen is begin 2018 een [proeftuin](#) gestart. Gemeenten die werk willen maken van digitale participatie kunnen (onder voorwaarden) deelnemen aan de proeftuin. Deze loopt tot eind 2019 en zal in 2020/21 worden gevolgd door het opschalen en overdraagbaar maken van de succesvolle elementen vanuit de kleine groep pilotgemeenten, naar andere overheden. De gemeenten Groningen, Midden-Groningen, Enschede, Emmen en Almelo hebben een collectief gevormd dat binnen de proeftuin wordt ondersteund bij de implementatie van de tool Consul. Een tiental overige gemeenten wil met deze (of alternatieve) tools aan de slag. Tot slot is er een digitaal samenwerkingsplatform tot stand gebracht waar gemeenten met én van elkaar over de mogelijkheden van digitale participatie leren.

G5 samenwerking t.b.v. open source participatietool ontwikkeling

De G5 werken samen op het vlak van digitale democratie, omdat er veel vergelijkbare vragen spelen, niet zelf het wiel te hoeven uitvinden, van elkaar te leren en software en personeelskracht te delen. Op initiatief van de G5 worden ook de mogelijkheden verkend van het vormgeven van een intergemeentelijk ontwikkelteam. Dit team kan voor betrokken gemeenten eigenstandig open source participatietools ontwikkelen en beheren. Vanuit Democratie in Actie wordt hiervoor de procesregie vormgegeven. In het kader van dit traject worden er ook nadere (strategische) samenwerkingsafspraken gemaakt tussen BZK, VNG en de G5.

Ad. 6. Een weerbaar lokaal bestuur

De opgaven van het lokaal bestuur worden steviger. De (financiële) belangen worden groter en daarmee staat er meer druk van buiten op de democratische besluitvorming binnen het openbaar bestuur. Oneigenlijke beïnvloeding daarvan is onwenselijk en onacceptabel. Vanuit dit aandachtsveld wordt actief ingezet op een grotere integriteit en veiligheid van het lokaal bestuur.

Impulsgemeenten

Ter versterking van het weerbaar bestuur is in de tweede helft van 2018 aan 23 gemeenten een financiële impuls ter beschikking gesteld van in totaal €120.000,- voor de periode 2019-2020. De bijdrage is bedoeld voor initiatieven op een of meer van de drie sporen van het programma Weerbaar Bestuur, namelijk: (1) het versterken van de integriteit en veiligheid van politieke ambtsdragers, (2) het versterken van de preventieve bestuurlijke aanpak en maatschappelijke weerbaarheid, en (3) het tegengaan van ondemocratische beïnvloeding.

In het kader van de onderlinge kennis- en ervaringsuitwisseling worden de resultaten gedeeld, via 5 leerkringen waarin de impulsgemeenten elkaar treffen en te zijner tijd via publicaties en bijeenkomsten ook met andere dan deze impulsgemeenten.

Ondersteuningsteam Weerbaar Bestuur

Om politieke ambtsdragers te ondersteunen bij het wegnemen van risico's en het afhandelen van incidenten op het gebied van veiligheid (agressie en geweld) is inmiddels een [Ondersteuningsteam Weerbaar Bestuur](#) (OT) operationeel. Het OT bestaat uit vertrouwenspersonen van de beroepsverenigingen van burgemeesters, wethouders en raadsleden en het ministerie van BZK. Deze vertrouwenspersonen kunnen een breed peersnetwerk en experts mobiliseren, zoals de verschillende partners van het Netwerk Weerbaar Bestuur; het Instituut voor Psychotrauma, Politie en het Steunpunt Integriteitsonderzoek Politieke Ambtsdragers (SIPA). Begin 2020 verschijnt er een jaaroverzicht van het OT.

Kennis over ondermijning

Politieke ambtsdragers lijken in toenemende mate te maken te hebben met weerstand vanuit de georganiseerde, ondermijnende criminaliteit. Om bewustzijn rond dit thema te creëren en raadsleden te helpen bij de herkenning van ondermijning is in opdracht van BZK door het RIEC Midden-Nederland en de gemeente Utrecht een [Ondermijningsapp](#) ontwikkeld. Via deze app kunnen politieke ambtsdragers antwoorden krijgen op vragen over ondermijning en worden zij gewezen op relevante artikelen, websites en boeken die informatie geven over ondermijning. Zo krijgen politieke ambtsdragers een completer beeld over ondermijning en de maatschappelijke effecten voor de gemeente van deze ondermijning.

Daarnaast wordt in diverse gemeenten (waaronder de hiervoor genoemde impulsgemeenten Weerbaar Bestuur), mede in het kader van de integrale aanpak van ondermijning, gewerkt aan in kaart brengen en versterking van kwetsbare werkprocessen, integriteit en veiligheid van politieke ambtsdragers en ambtenaren. Vanuit BZK worden gemeenten daarbij ondersteund.

Vakantieparken

November 2018 is de 'actie-agenda vakantieparken 2018-2020' naar de Tweede Kamer gestuurd¹⁶. Deze actie-agenda is een samenwerking van gemeenten, provincies, ondernemers, maatschappelijke organisaties en het Rijk. Hiermee wordt richting gegeven aan de inzet van alle betrokken partijen voor de komende jaren rondom vakantieparken. Tevens is het de uitwerking van afspraken uit het Interbestuurlijk Programma en de Nationale Woonagenda.

Hoofdpijnen zijn: het borgen en delen van kennis en ervaringen, een volle gereedschapskist voor partijen, het in beeld brengen van de parken en de mensen, het ontwikkelen van integraal beleid binnen en tussen gemeenten en het versterken van de praktijk. Voor initiatieven die bijdragen aan de 5 doelstellingen in het kader van een integrale aanpak is aan de provincies in totaal €1,1 miljoen beschikbaar gesteld voor de periode 2019-2020. Ook is een bijdrage van € 400.000,- beschikbaar gesteld in het kader van het programma Weerbaar Bestuur voor het [project Ariadne](#)¹⁷. Daarnaast is in totaal €450.000,- beschikbaar voor 6 gemeenten om de integrale handhaving op vakantieparken te versterken, waarbij expliciet aandacht is voor een oplossing voor bewoners. In het kader van de aanpak van vakantieparken starten in juni 2019 regionale leerkringen en verdiepende kennisbijeenkomsten voor gemeenten en provincies over de aanpak van ondermijning.

Ad. 7. Een vitale democratische gemeenschap

Een sterke lokale democratie vraagt ook om een gemeenschap, waarin democratische waarden herkend en erkend worden. Democratisch bewustzijn, inzicht in democratische waarden, kennis van de werking van de lokale democratie en een transparantie democratie zijn daarbij essentieel. Democratisch burgerschap betreft democratisch bewustzijn, inzicht in democratische waarden en kennis van de werking van de lokale democratie. Dit wordt de komende jaren gestimuleerd door bijvoorbeeld regionale en lokale media te versterken, een overheid die zelf open en transparant is en door de betrokkenheid van jongeren te stimuleren.

Lokale media

Voor het goed functioneren van de lokale democratie zijn sterke en onafhankelijke lokale media een belangrijke voorwaarde. Inwoners kunnen zich dan op de hoogte stellen van de onderwerpen die binnen hun gemeente of regio spelen. Niet in alle gemeenten of regio's is echter een toereikend aanbod van lokale media. In februari 2019 hebben de minister van Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media en de minister van BZK [een gezamenlijke adviesaanvraag](#) gestuurd aan de Raad voor Cultuur (RvC) en de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) over de lokale omroepen. Deze adviesaanvraag richt zich op een toekomstbestendige wijze van de organisatie en financiering van lokale omroepen.

¹⁶ [Tweede Kamer, vergaderjaar 2018–2019, 32 847, nr. 453](#)

¹⁷ Het project Ariadne betreft een uniforme informatie gestuurde integrale aanpak van vakantieparkenproblematiek in Gelderland in samenwerking tussen gemeenten, politie, provincie, OM en programma Vitale Vakantieparken.

Het advies wordt verwacht in september 2019. Ook worden de mogelijkheden onderzocht voor een subsidieregeling voor lokale (streek)omroepen. Dit wordt ook gezien in licht van de motie Sneller c.s. over het valideren en onderzoeken van een mogelijke bekostiging van de NLPO-plannen voor een pilot met publieke streekomroepen door OCW en BZK¹⁸.

Stimuleren betrokkenheid van jongeren

Jongeren voelen zich doorgaans minder betrokken bij de democratie. Voor een vitale democratie is het noodzakelijk dat ook bij deze groep democratische waarden worden herkend en erkend.

Betrokkenheid van jongeren wordt versterkt via kinderburgemeesters. Daardoor kunnen jongeren oefenen in het meedoen aan de lokale democratie. Als vertegenwoordiger van jongeren, adviseren kinderburgemeesters de gemeenteraad gevraagd en ongevraagd. Zo doen zij democratische vaardigheden op, leren de lokale besluitvorming kennen en fungeren als poort voor alle jongeren die de gemeenteraad leren te vinden. Samen met [KinderrechtenNU](#) wordt een handreiking kinderburgemeesters voor gemeenteraden ontwikkeld, een landelijke dag van de kinderburgemeesters georganiseerd en een inhoudelijk portret van huidige kinderburgemeesters gemaakt.

Uitvoering 3^e Actieplan Open Overheid (2018-2020)

Het 3e [Actieplan Open Overheid](#) maakt integraal deel uit van Democratie in Actie. In het najaar van 2018 is gestart met de uitvoering van de drie focuspunten en activiteiten van netwerkpartners die deel uitmaken van het actieplan. Ten behoeve van het eerste focuspunt (het vergroten en verbeteren van open besluitvorming bij gemeenten, provincies en waterschappen) is vanuit BZK een subsidie verstrekt aan de Open State Foundation om in de aanloop naar de provinciale statenverkiezingen van maart 2019 een zogeheten app challenge te organiseren, die nieuwe ideeën moeten opleveren om de Stateninformatie voor een breder publiek toegankelijk te maken, de bekendheid van de data te vergroten en het hergebruik door derden te stimuleren. De winnende app '[Voordat het nieuws was](#)' van Oberon is voor de afgelopen Provinciale Statenverkiezingen gelanceerd. De ontwikkeling van nog twee kansrijke apps - HierOverheid en WaarOverheid - wordt samen met de provincies Noord en Zuid-Holland en Open State Foundation gesubsidieerd.

Voor het tweede focuspunt, het versterken van de transparantie van politieke partijen in het decentraal bestuur, is de afgelopen periode geïnventariseerd waar de behoefte ligt. In het in opdracht van BZK door ProDemos uitgevoerde onderzoek "[Steun maar geen sturing. De ondersteuningsbehoefte van lokale partijen](#)" kwam naar voren dat ⅓ van de respondenten behoefte heeft aan ondersteuning op het terrein van de [Wet financiering politieke partijen](#). Mede gelet op deze grote behoefte wordt de komende periode aan de slag gegaan met het ontwikkelen van een ondersteuningsinstrument, waarmee decentrale politieke partijen nader invulling kunnen geven aan de uitwerking van het verplichte giftenreglement en op vrijwillige basis de transparantie over hun geldstromen vergroten. Met betrekking tot het derde focuspunt - het [Pioniersnetwerk Open Overheid](#) - hebben de afgelopen maanden enkele themabijeenkomsten plaatsgevonden. Het netwerk moet leiden tot meer openheid en een betere toegang tot informatie voor burgers, met als doel de betrokkenheid van burgers bij de lokale democratie te vergroten.

¹⁸ [Tweede Kamer, vergaderjaar 2018–2019, 35 000 VIII, nr. 132.](#)